

ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ

Мась Н.М.

науковий співробітник науково-дослідного відділу,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Актуальність проблеми. Наше суспільство стає невід'ємною складовою європейської і світової спільноти, відкриваючись інтегративним демократичним перетворенням. Впевнено увійти в майбутнє, зберегти статус цивілізованої держави Україна може тільки на шляху розвитку освіти і науки. Саме тому всебічний розвиток освіти, примноження наукового та інтелектуального потенціалів суспільства належать до найвищих національних пріоритетів.

За мірою наростання глобалізаційних процесів та пов'язаного з ними переходом до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу. Його сутністю, основним виміром і водночас основним вазелем стає розвиток особистості.

Сучасний стан Збройних Сил України та реалії XXI століття вимагають якісно нових підходів до підготовки офіцерського складу, організації виховного процесу, налагодження і впровадження організаційних, виховних, соціально-психологічних технологій, які могли б забезпечувати не тільки виконання завдань реформування і розвитку Збройних Сил України, а й сприяти всебічному розвитку особистості та її успішній самореалізації в соціальному та військово-професійному середовищі.

Обраний нашою державою курс на трансформацію ЗСУ до кращих світових зразків конкретизує завдання щодо подальшого широкомасштабного їх реформування та визначає основні напрями досягнення євроатлантичних стандартів у підготовці військових фахівців.

Одним із суттєвих пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти є інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів. Як показує аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн, одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження.

Виклад основного матеріалу. На думку сучасних науковців, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Компетентно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя і породжує безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівнях різних країн.

Розглянемо компетентнісний підхід до формування загальноєвропейського освітнього простору. Впровадження ключових компетентностей у зміст освіти та запровадження їх вимірників у систему моніторингу якості освіти в європейських країнах відбувається поступово, супроводжується широким обговоренням та ґрунтовним науково-дидактичним інструментарієм. Оскільки поняття ключових компетентностей досить багатогранне, його визначення й трактування постійно є предметом дискусій.

Особливу складність для організації процесу професійної підготовки має визначення її пріоритетів, провідної мети навчання і професійної підготовки.

Відомі міжнародні організації, що нині працюють у сфері освіти, останніми десятиліттями вивчають проблеми, пов'язані з появою компетентно орієнтованої освіти; серед них – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів тощо.

Так науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетентності і як необхідно формувати, що має бути результатом навчання.

У багатьох європейських країнах сьогодні переглянуто та внесено зміни до навчальних програм, що спрямовані на створення підґрунтя для того, щоб основні результати навчання базувались на досягненні учнями необхідних компетентностей. Більшість науковців говорять про необхідність визначити, відібрати та ґрунтовно ідентифікувати обмежений набір компетентностей, які є найважливішими, інтегрованими, ключовими. Такий підхід дав підстави зарубіжним науковцям зробити висновок про те, що ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності:

- сприяють досягненню успіхів у житті;
- сприяють підвищенню якості суспільних інститутів;
- відповідають багатоманітним сферам життя. [10, с. 7].

Компетентність, на думку експертів Ради Європи, передбачає спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок. Українська освіта починає оперувати поняттям компетентності в тому сенсі, який пропонують європейські країни.

Міжнародна комісія Ради Європи у своїх документах розглядає поняття компетентності як загальні, або ключові, вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори, або опорні знання.

На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають:

- спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби;
- комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентностей як „здатність застосовувати знання й уміння” (Eurydice, 2002), що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. В останніх публікаціях ЮНЕСКО поняття компетентності трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосованих повсякденно. На конференції міжнародного рівня, що відбулась завдяки участі ЮНЕСКО, міністерства освіти Норвегії (департаменту технічної освіти та професійної підготовки) у 2004р., дійшли згоди у трактуванні поняття компетентності як здатності застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і у професійних ситуаціях. Компетентність – поняття, що логічно підходить від ставлень до цінностей, та від умінь до знань.

Згідно з означенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI), поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності. Для того щоб полегшити процес оцінювання компетентностей, Департамент пропонує виділити з цього поняття такі індикатори, як набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення [10, с.8].

Сучасні тенденції розвитку України, демократизація суспільства ставлять перед вітчизняною психолого-педагогічною наукою нові завдання, одним із яких є якісна підготовка висококваліфікованих психологів-практиків, що є складовою їх професійного становлення. В той же час варто враховувати і те, що процеси реформування торкаються як всіх галузей життя держави в цілому, так і кожної з них окремо. Процеси глибокого реформування відбуваються і у Збройних силах України. Змінюються не тільки їх структура та чисельний склад,

головне змінюються вимоги до якісної підготовки фахівців. Не стала виключенням і підготовка майбутніх військових психологів. Якщо виходити з того, що головною цінністю держави проголошено особистість, то проблема розвитку особистісних та професійних якостей майбутніх психологів у процесі їх фахової підготовки стає особливо актуальною на сьогоднішній день. У підготовці майбутніх військових психологів важливим є пошук нових методів роботи, оскільки вимоги до особистості майбутнього професіонала-психолога відрізняються від вимог до особистості студентів інших спеціальностей. Відповідно до цього необхідно формувати здатність майбутніх фахівців до рефлексії, яка сприяє професійному самовизначенню, здатності самостійно вирішувати внутрішні проблеми, що сприяє розвитку самостійності у прийнятті життєво важливих рішень. [1].

Проблема розвитку особистісних та професійних якостей майбутніх психологів у процесі їх фахової підготовки є предметом дослідження багатьох науковців. На думку О.П. Саннікової, під професійно важливими якостями особистості, які відповідають вимогам професійної діяльності, розуміють окремі динамічні риси особистості, психічні або психомоторні властивості, а також фізичні якості, які відповідають успішному оволодінню даною професією [4].

Слід враховувати, що під професійно важливими якостями особистості, які відповідають вимогам професійної діяльності, розуміють окремі динамічні риси особистості, психічні або психомоторні властивості, а також фізичні якості, які відповідають успішному оволодінню даною професією. Саме тому у структурі професійно-важливих якостей військового психолога варто враховувати основні вимоги до спеціаліста:

- 1) інформаційні – оволодіння системою знань, базових наук, підвищення рівня професійних знань;
- 2) розвиваючі – формування особистості як свідомого суб'єкта поведінки і діяльності і т.д.;
- 3) дослідницькі;
- 4) конструктивні (конструктивно-змістові, конструктивно-оперативні, конструктивно-матеріальні);

- 5) комунікативні;
- 6) організаційно-методичні;
- 7) діагностичні;
- 8) консультаційні;
- 9) корекційні [3].

Н.П. Зубалій відмічає важливість формування позитивної мотивації до оволодіння фаховою майстерністю у процесі підготовки майбутніх психологів, яка реалізується у спеціальноорганізованій практичній діяльності студентів-психологів і передбачає наявність чіткої структури умінь і якостей майбутнього фахівця [2].

Загальноприйнятою є думка про те, що професія психолога потребує таких якостей особистості, які б забезпечували успішну взаємодію між людьми. Деякі психологи вказують на важливість такої якості психолога, як здатність до спілкування, характеризуючи її наступним чином: уміння цілісно сприймати людину (спостережливість, швидка орієнтація в ситуації); уміння розуміти внутрішній стан і особливості людини (інтуїція); здатність до співпереживання (емпатія); адекватний аналіз власної поведінки (рефлексія); уміння керувати собою і контролювати себе у процесі спілкування (самоконтроль) [5].

Традиційно у психології зразком професійно важливих якостей особистості та запорукою успішної діяльності фахівця є комплекс психологічних властивостей, які відповідають запиту професійної діяльності. Досліджено, що ефективність професійної діяльності пов'язана як із схильністю особистості до даної професії (вихідна структура властивостей особистості), так і з розвитком специфічного для кожного комплексу особистісних якостей [5].

Але при цьому професійно важливими якостями особистості та запорукою успішної діяльності військового фахівця є комплекс психологічних властивостей, які відповідають запиту професійної діяльності. Досліджено, що ефективність професійної діяльності пов'язана як із схильністю особистості до даної професії (вихідна структура властивостей особистості), так

і з розвитком специфічного для кожного комплексу особистісних якостей.

Погоджуючись з Н.І. Пов'якель при формуванні моделі фахівця в системі підготовки майбутнього військового психолога необхідно врахувати:

- професійно важливі особистісні риси і якості (адекватність і сталість самооцінки, сенситивність, емпатичність, фрустрацій на толерантність, відсутність хронічних внутрішніх особистісних конфліктів, які обумовлюють проєкції, психологічні захисти тощо);

- професійно важливі соціально-когнітивні і комунікативні уміння (уміння слухати іншого, коректно представляти власну думку, встановлювати соціальний контакт тощо);

- розвинуті професійно-важливі якості і властивості – уважність, спостережливість; гнучкість, пластичність та динамічність мислення, здатність виділяти суттєве та узагальнювати, прогнозувати реакції іншого; уміння рефлексувати щодо себе та іншого, дій та станів тощо;

- необхідні психофізичні властивості та психічні якості, що характеризують нервову систему як сталу, міцну, стресостійку і водночас досить гнучку і пластичну;

- акторські, творчі та організаторські здібності [6].

При цьому варто звертати увагу на формування у майбутніх спеціалістів психологічної готовності до діяльності, яка включає здатність до діалогу і партнерства у створенні професійних відносин і регуляції професійного мислення. Саме тому вагомості набуває формування провідних якостей психолога-практика, таких як: психологічна грамотність, психологічна компетентність, ціннісно-змістовий компонент особистості, здатність до професійної адаптації, системне бачення своєї професійної діяльності, креативність, здатність до комунікації, дивергентність, інтуїтивність, здатність до рефлексії та емпатії [5].

Висновки. Таким чином, специфіка професійного становлення майбутніх військових психологів полягає в інтеграції навчальних, психокорекційних і виховних впливів на

особистість майбутнього фахівця з метою оптимізації його особистісного розвитку, що передбачає гармонізацію інтелектуальних, емоційних та поведінкових проявів, а також удосконалення їх професійних умінь через опанування інструментарієм практичної роботи, яке базується на високій мотивації.

Література

1. Зязюн І.А. Сучасні технології професійної підготовки особистості в умовах неперервної освіти // Персонал. – 2000. - №5. – С.7-14.

2. Зубалій Н.П. Формування у майбутніх психологів позитивної мотивації до професійної діяльності // Персонал. – 2000. - №5. – С.51-53.

3. Романова Е.С. Психологія професійного становлення личности: Дис. ...докт. психол. наук. – М.,1991. – 611 с.

4. Саннікова О.П. Феноменологія особистості: Вибрані психологічні праці. – Одеса: СМІЛ, 2003. -256 с.

5. Білуха Т.І. Проблема професійного становлення психолога-практика. Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 21-22 жовтня 2005 року. – Хмельницький: ХНУ, 2005. – 30 с.

6. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика // Практична психологія та соціальна робота. – 1998.- №6-7. – С.3-6.

7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук – К.: "К.І.С.", 2004. – 112с.

<http://nuczu.edu.ua/>